

ҚАРМАҚШЫ ТАҢЫ

№1 (10469)
СЕЙСЕНБІ
6 ҚАҢТАР
2026 ЖЫЛ

Газет 1932 жылғы 12 сәуірден шығады

www.qarmaqshy-tany.kz

karm_tany@mail.ru

Аптасына 2 рет шығады

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев:

ҚАЗАҚСТАН ЖАҢҒЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІНЕ ҚАДАМ БАСТЫ

– Құрметті Қасым-Жомарт Кемелұлы, Сіз жыл сайын мерзімді баспасөзге ауқымды сұхбат беру арқылы белгілі бір саяси дәстүр қалыптастырдыңыз деуге болады. Осы орайда, «Turkistan» газетінің ұсынысын қабыл алғаныңыз үшін ризашылығымызды білдіреміз.

– «Turkistan» газеті 30 жылдан бері тұрақты шығып келеді. Бұл – Қазақстандағы ең ықпалды басылымның бірі. Газеттің атауында да өте үлкен мән-мағына бар. Басылым тілшілері ел ішіндегі өзекті мәселелермен қатар, тұтас түркі жұртына ортақ тақырыптарды да көтеріп жүреді. Бұл өте жақсы дәстүр деп санаймын.

Шетелде жұмыс істеп, түрлі салада табысқа жеткен қазақтар туралы мақалаларды қызығушылықпен оқимын. Қазақстан мен өздері тұрып жатқан елдер арасындағы ынтымақтастықты дамытуға үлес қосып жүрген осындай үш азаматты арнайы маарапаттадым.

Газет-журналдар қайта өрлеу дәуірінің бастауында тұр. Себебі, әлеуметтік желі адамның ойлау (танымдық) қабілетіне зор зиян келтіріп жатыр. Жасы қырыққа жетсе де, білімі мен ой-өрісі он бес жастағы жасөспірімдер деңгейінде қалып қойған азаматтарды қазірдің өзінде кездестіруге болады.

Өз басым мерзімді баспасөзді жас кезімнен үзбей оқитыным рас. Әлі күнге дейін осы әдетімнен жаңылған емеспін. Қазіргі таңда баспасөз заман талабына бейімделіп, ақпарат ай-дынынан өз орнын тауып отыр. Газет тілшілері жан-жақты шолулар мен терең сараптамалар жасауға баса мән береді, ағартушылықпен айналысады. Кәсіби әрі өз ісіне адал журналистер сапалы материалдар әзірлеп, дәстүрлі құндылықтарды сақтауға елеулі үлес қосып келеді. Мен сүйікті Отанымыздың игілігі үшін барлық салада табысты еңбек етіп жүрген мықты азаматтар туралы мәліметтерді көбінесе газеттерден аламын. Ел ішіне кең таралған TikTok, Instagram немесе Telegram арналары тек адамдарының шынайы тыныс-тіршілігінен алыс екенін өзіңіз де жақсы білетін шығарсыз.

Қоғамымыз елең етерлік жаңалық оқып, бейнежазба көрумен шектелмей, мән-мағынасы терең ақпараттың да қадірін білгеніңе ғұрыс деп санаймын. Көптеген жастарымыздың да дәл солай ойлайтынына қуанамын. Себебі, олар адам-ды тығырыққа тірейтін елес-қиял әлемінде өмір сүруді емес, нағыз білім-ғылым жолына түсуді мақсат тұтады. Оқу мәдениеті жоғары ел-дер әрдайым жаһандық дамудың алғы шебінде бола беретіні сөзсіз. Бұған еш күмәнім жоқ.

– Сұхбатымыздың бас жағында әдет-тегідей өткен жылдың қорытындысы туралы сұрағым келеді. Былтыр өте көп оқиға болғаны белгілі. Дегенмен, 2025 жылдың басты нәтижесі қандай деп ойлайсыз?

– Шынымен де, айтулы оқиғалар аз болған жоқ. Көзді ашын-жұмғанша бір жыл өте шықты, бұл сұрағыңызға табан астында жауап бере қою қиын. Мысалы, экономикамыз 6 пайыздан астам өсті. Ішкі жалпы өнім 300 миллиард доллар межесіне жетіп, жан басына шаққанда 15 мың доллардан асты. Бұл – елімізбен қатар, бүкіл өңір үшін рекордтық көрсеткіш. Жалпы, ойдағыдай жұмыс істелді деуге болады. Бірақ, мен барлық мемлекеттік қызметшілерге тоқмелейсіп, масайрап отыруға мүлде болмайтынын үнемі айтамын. Шығыс халықтары «Тегіс жолдың өзінде тосқауыл бар» дейді. Біз

тынымсыз еңбектеніп, тек алға ұмтылуымыз керек. Оның үстіне, түйіні тарқатылмаған түйткілдер аз емес.

Бұл – ең алдымен, инфляция деңгейінің жоғары болуы. Соның салдарынан азаматтарымыздың әл-ауқатын арттыруға арналған еңбектің бәрі текке кетіп жатыр. Биыл Үкімет пен әкімдер мемлекетіміздің әлеуметтік-экономикалық тұғырын нығайту үшін көп жұмыс істеуі керек.

Дей тұрғанмен, еліміздің реформаларды жүзеге асыруға біржола бет бұрғанын өткен жылдың басты қорытындысы деуге болады. Қазақстан жаңғыру жолында қарышты қадам басып, барынша өркениетті ел бола бастады. Қоғамда өскелең ұрпақтың жарқын болашағы үшін түбегейлі өзгеріс жасау аса маңызды екені туралы нақты түсінік қалыптасты.

АҚШ президенті Трамптың «ақылға сыйымды ой» стратегиясының ықпалымен жаһандану үдерісі кейінге ысырыла бастады. Біз де Қазақстанда әділдік, заң мен тәртіп, еңбекқорлық сияқты мемлекетіміздің болашағы үшін айрықша маңызды қағида-тарға негізделген қоғам құрып жатырмыз. Ұзақ мерзімге арналған нәтижеге жету үшін бұл жұмыс жаңа жылда екі есе тың қарқынмен жалғасын табады.

– Былтыр жаңа Салық кодексі қызу талқыға түсті. Жұрттың көкейіне күдік-күмән ұялап, көптеген сауал туындады. Бір жағынан, қажетті экономикалық реформаларды жүргізуге мүмкіндік беретін, екінші жағынан, азаматтардың тұрмыс жағдайын төмендетіп жібермей, таразы басын тең ұстайтын тиімді жол бар ма?

– Әрине, салық реформасы – өзекті мәселе және бұған қатысты пікірталастардың болуы әбден түсінікті. Дегенмен, ел ішінде дүрбелең туғызып, жұртты дүрліктердің ешқандай жөні жоқ. Мұндай реформа көптеген елде жүргізіліп жатыр. Мысалы, Ресейде қосымша күн салығы жуырда 22 пайызға дейін көтерілді.

Біздің реформамыз – қатардағы «фискалдық науқан» емес, салық жүйесін қайта құру деген сөз. Алдымызда тұрған басты міндет – экономиканың тұрақты өсімін қамтамасыз ету. Үкіметке ашық әрі ұғынықты Салық кодексын әзірлеу тапсырылды. Министрлер кабинетінің бұл тапсырманы қаншалықты табысты орындап шыққанын биыл көретін боламыз.

Бұрынғы Үкімет қосымша күн салығын, тіпті, 20 пайызға дейін көтеруді ұсынды. Олар фискалдық саясатта қателік жіберілгенін ескере отырып, мұндай қадамның өте қажет екенін мойындады. Талқылау барысында қазіргі Үкімет те қосымша күн салығын 20 пайызға дейін көтеруді ұсынды. Алайда, мен Үкіметке оның жоғарғы шегін 4 сатыға төмендету туралы тапсырма бердім.

Жаңа Салық кодексінде бақылау жасауға емес, өзара серіктестік орнатуға баса мән беріледі, яғни, осы үдеріске қатысушылардың бәрі – мемлекет те, бизнес те, азаматтар да өз міндетін адал орындауға тиіс. Бірін-бірі өзара толықтырып тұратын мұндай жүйеде салық төлеу ауыртпалық ретінде қабылданбайтын болады. Түптеп келгенде, салық төлеу дегеніміз – заманауи қоғамдық келісімшарт деген сөз. Салық төлесеніз – қызмет көрсетіледі, инфрақұрылым салынады, қауіпсіз орта қалыптасады, тың мүмкіндіктер пайда болады. Керек десеңіз, бұл – әділдік болу үшін жүктемені қайта бөлу құралы, әлеуметтік тұрғыдан әлсіздерді қолдау және экономикалық тұрғыдан «белсенді ортаны» одан әрі дамыту тәсілі.

Бүкіл әлемде фискалдық саясаттың тиімділігі оны жүргізудің сапасымен, жұрттың салық жөніндегі сауатымен және қоғамның сана-сезімімен өлшенеді. Салық төлеу мәдениеті дәл осылай қалыптасады. Салық төлеу бұрын міндет болса, енді отаншылдықтың озық үлгісіне айналады. Мұны сыбайлас жемқорлыққа қарсы қоғам құрудың төте жолы деуге болады. Себебі, салығын адал төлейтін азаматтар өз қаржысының алақтардың қалтасында кеткенін мүлдем ұнатпасы анық.

2-3-БЕТТЕ

ПІКІР-ПАЙЫМ

РЕФОРМАЛАР УАҚЫТЫ: ҚОҒАМДЫ АЛҒА БАСТАЙТЫН ТАҢДАУ

ҚТ Еркін Сәдүұлы |

Соңғы жылдары Қазақстан қоғамдық-саяси өмірінде жаңа бір дәстүр қалыптасты. Мемлекет басшысы елмен ашық сөйлесіп, атқарылған жұмыстар мен алдағы жоспарларды бұхпесіз ортаға салады. «Turkistan» газетіне берілген ауқымды сұхбат та соның айқын дәлелі. Бұл сұхбатты жай ғана жыл қорытындысы деп қабылдау жеткіліксіз. Мұнда елдің қайда бара жатқаны, қандай қиындықтардан өтуге дайын екені және қоғамнан не талап етілетіні ашық айтылған.

Президенттің сөзінен ең алдымен реформаларға деген берік ұстаным аңғарылады. Экономиканың өсуі, ішкі жалпы өнімнің артуы көңіл қуантарлық дерек. Алайда Мемлекет басшысы бұл жетістіктерге масаттануға болмайтынын ашық айтуда. Инфляция, әлеуметтік теңсіздік, орташа табыс қақпаны – мұның бәрі күнделікті өмірде әр азамат сезініп отырған шындық. Осы тұрғыдан алғанда, сұхбаттағы ең маңызды ой – «шынайы мәселелерді жасыру емес, оларды шешуге дайын болу» қағидаты.

Салық реформасы мен тариф саясатына қатысты пікірлер қоғамда әртүрлі қабылданып жатқаны белгілі. Бірақ сұхбатта бұл мәселелердің түпкі мәні нақты түсіндірілген. Арзан тарифтер мен төмен салықтар ұзақ жыл бойы қарапайым халыққа емес, ірі бизнеске, делдалдар мен олигополияларға тиімді

болғаны жасырын емес. Президент бұл «жалған әділдіктен» бас тартатын уақыт келгенін анық айтты. «Кім қанша тұтынаса, сонша төлейді» деген қағидаты – әділетті шешім. Әлеуметтік әлсіз топтарға атаулы көмек көрсету арқылы ғана нағыз әділ қоғам құруға болады.

Энергетика, инфрақұрылым, көлік және логистика салаларындағы бастамалар да ел болашағы үшін шешуші мәнге ие. Қазақстанның транзиттік әлеуетін толық пайдалану, ауылшаруашылығын субсидияға тәуелді саладан тиімді бизнеске айналдыру, туризмді тек жарнама деңгейінен нақты қызмет сапасына көтеру – мұның бәрі ұзақ мерзімді ойлауды талап етеді. Бұл жерде ең бастысы – жауапкершілікті бүгіннен бастау болып отыр.

Сұхбаттағы ерекше назар аударатын тұс – цифрландыру мен жасанды интеллектке қатысты көзқарас. 2026 жылды цифрландыру және жасанды интеллект жылы деп жариялау – жай символикалық қадам емес. Бұл – Қазақстанның болашақта артта қалмау үшін жасаған стратегиялық таңдауы. Әлем елдері технология үшін күресіп жатқанда, бейтарап қалу – ұтылумен тең.

Жалпы бұл сұхбат – жай есеп беру емес, қоғамға жасалған ашық үндеу. Реформалар ауыр болуы мүмкін, бірақ тоқырау одан да қауіпті. Мемлекет басшысы бұл жауапкершілікті өз мойнына алуға дайын екенін көрсетті. Ендігі кезек – қоғамның өзінде. Өзгерісті сырттан күтпей, санамен қабылдап, еңбекпен қолдау – бүгінгі басты міндет.

Барша халық жылыстап келген жыйан жылын шығарып салып, жылқы жылын қарсы алды. Халықтың жыл санау есебінде 12 жыл аты болса, әрқайсысының өзіне тән ерекшелігі бар. Халқымыз әр жылда жыл иесіне қарап келген жылда қандай өзгерістер болатынын болжап отырған. Мәселен, тышқан жылын береке, ырыс, татулық пен тыныштықтың жылы деп санаса, мешін жылы жайсыз, бүліншілік, сәтсіздіктер мен жағымсыз оқиғалардың көп болуы мүмкін деп қорқып отырған. Ал ұлу суда өсетіндіктен, бұл жылы астық, шөп мол болады деп, оны жайылы, жұмсақ жыл, ал қоян жылы жұт, аштық, ауыртпалық болады деп сенген. Ал жылқы жылы ше?

Жалпы жылқы – қазаққа жақын жануардың бірі. Көшпенділерді жылқы малынсыз елестету мүмкін емес. Сондықтан да көшпенділер мен жылқы түлігі егіз ұғымдай қосарланып айтылады. Тіпті көшпенділер қауымын «аттылар әулеті» деп те бекерден-бекер айтпаса керек. Өйткені, ұланғайыр даланың, ұлан байтақ өлкенің ұлы тұрғындарының тыныс-тіршілігі, өмір-салты, өнер-білімі, әдет-ғұрпы, салт-санасы, салтанаты, бір сөзбен айтқанда бүкіл мәдениеті жылқы түлігімен тығыз байланысқан. Қазақтар сондай-ақ адамның мінезін жылқымен байланыстырып «жылқы мінезді» деп жатады. Яғни адамның көңілінің кеңдігін, пейілінің дарқандығын, қасіретке қайыспас, қайғыға берілмес, қайсар қажырын ер жігіттің ішіне ер тоқымды ат сияр деп қайырса, сабырлы да салмақты, бір ауылдың ұйтқысы болып отырған, жаны жайлау, біртоға бәйбішені бес биенің сабасындай деп береке, құтқа балаған. Қазекем жылқыны, ең алдымен, ел қорғаны ердің жан серігі деп дәріптеген және қоғамда мәйекші мөлшері тек жылқымен ғана өлшенген. Мәселен жылқысының саны 5000-нан асатындар

ЖЫЛ ИЕСІ — ЖЫЛҚЫ

ҚТ Ардақ Сәкенқызы |

ғана бай санатына жатқызылған. Мұхаммед Хайдар Дулати өз еңбегінде «Біздің асыл дүниеміз бір ғана жылқымыз, ләззат алатын асымыз – ет, сүйетін шәрбатымыз – қымыз, қызық көретініміз – өрістегі жылқымыз» деп жазады.

Қазақтар үшін жылқының орны бөлек болғандықтан, шығыс күнтізбесі бойынша жылдан жылынан кейін келетін жылқы жылын құт-береке жылы деп бағалап, асыға күткен. Жылқы жылы – жұтсыз деп те жатады. Ел есінде жылқы жылы болған ауыртпалық, қайғылы оқиғалар болмаған. Жылқы жылы қазақтың батыр игі жақсылары Қаракерей Қабанбай, Жамбыл Жабаев, Сәкен Сейфуллин, Бейімбет Майлин, Илияс Жансүгіртер дүниеге келген.

Жылқы жылы қазақ үшін жаңару, қозғалыс символы болып саналады. Жылқы жылына дәл келмесе де осы бір уақыт аралығында біршама тарихи оқиғалар болғаны белгілі. Мәселен, екінші дүниежүзілік соғыстың ең қиын (1942 жыл) кезеңі де осы жылқы жылымен сай келді. Ал 1990 жылы Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесі 25-қазанда

Қазақстанның мемлекеттік егемендігі туралы Декларация қабылдады. Бұл – тәуелсіздікке жол ашқан маңызды қадам. Егемендік декларациясы елдің саяси-құқықтық негізін қалап, бір жылдан кейін толық тәуелсіздікке әкелді. Жұт немесе апат емес, керісінше, ұлттық жаңғырудың бастамасы болды.

2002 жылы Астанада «Бәйтерек» монументі салынды. Ол – елорданың символына айналған ескерткіш. Бұл жыл елдің экономикалық өсуі, астананың дамуымен ерекшеленді.

Сондай-ақ шекара делимитациясы (Өзбекстанмен келісім) сияқты маңызды дипломатиялық оқиғалар да осы кезеңде болды.

2014 жылы Қазақстанның экономикасы тұрақты өсті, халықаралық беделі артты. Еуразиялық экономикалық одаққа кіру процесі жалғасты, әлемдік саммиттер өтті. Бұл жыл ел есінде даму жылдарының бірі ретінде есте қалды. Есігімізді ашқан жылқы жылы да жайлы, берекелі болатынына сенім мол. Себебі жаңа бастамалар, жүйелі жоспар мен үміт еткен істер көп.

(басы 1-бет)

– Экономикалық реформалар тауарлардың бағасы мен қызметтердің тарифіне салмақ салады. Жұрт бұған алаңдап отыр. Сіз Үкіметке осы мәселені шешуге арналған нақты шаралар жоспарын әзірлеуді тапсырдыңыз. Бұл жұмыс реформаның сапасы мен қарқынына әсер етпей ме? Азаматтарымыз әл-ауқатымызды жақсартпай деп күтіп жүрген реформаның нәтижесін жоққа шығармай ма?

– Әлемдік тәжірибеге қарасақ, реформалар қолға алынған кезде жұртшылық оны көп жағдайда түсінбей, қабылдамай жатады. Ондай кезде барлық жауапкершілікті арқалай алатын көшбасшының рөлі айрықша. Мен Мемлекет басшысы ретінде осындай жауапкершілікті өз мойныма аламын. Болашақта да бұған дайынмын. Менімен бірге жұмыс істеп жатқан азаматтар мұны жақсы біледі. Әрине, бұл кедергісі көп, қиын жол екенін түсінемін. Тарихта реформаторлардан гөрі басқыншылар мен популисттердің аты көбірек қалып жатады. Бірақ, Қазақстан үшін басақ жол жоқ. Біз бір жерде тоқтап қаламай, алға қарай нық қадам басу үшін реформаларды қалайда жүзеге асыруымыз керек.

Азаматтарымызға зияны тимеуі үшін қыс мезгілінде тарифтерді өсіру әкімшілік төсілдер арқылы уақытша тоқтатылды. Сонымен бірге, Үкіметке бюджет қаржысын барынша тиімді пайдалану міндеті жүктелді. Экономикаға ақшаны орынсыз құя беруге болмайды, бұл инфляцияны күшейтіп жібереді. Қаған бюджеттік тәртіп керек. Қаржы ресурстары мемлекетке қажетті жобаларға ғана жұмсалуға тиіс. Былтыр қараша айында Үкімет, Ұлттық банк, Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі бірлесіп, үш жылдық бағдарлама қабылдады. Құжат азаматтардың әл-ауқатын жақсарту үшін инфляцияны төмендетуге арналған.

Халықаралық сарапшылар Қазақстанның «орташа табыстар қапанына» түсіп қалғанын дұрыс байқап отыр. Ашығын айтайын, бұл – экономика туралы оқулықтан алынған жалпылама ұғым емес, күн сайын көптеген азаматтарымыздың басынан өтіп жатқан өмір шындығы. Жұрт табыс тауып жатыр, тіпті, жақсы табыс табатындар да бар. Бірақ, оның бәрін инфляция жеп қояды немесе ипотека төлеу, балаларды оқыту, атанаға көмектесу сияқты күнделікті тірлікке жұмсалып, жоқ болып кетеді. Ауырып қалу немесе жұмыстан айырылу секілді көз келген көлденең кедергі тұрмыстағы тұрақтылықты бұзып жіберуі мүмкін.

Мен кезінде баспана алу, балалардың оқу ақысын төлеу, емделу үшін зейнетақы жинағын пайдалануға рұқсат беру туралы шешім қабылдадым. Көбісі солай жа-сады, бұл шешімге ризашылықтарын да білдіріп жатты. Бірақ, әдеттегідей, стоматология қызметін көрсетеміз деген желеумен зейнетақы қорынан 200 миллиард теңгеден астам қаржы жымқырған алаяқтар да табылды. Құқық қорғау органдары қазір бұл мәселемен айналысып жатыр. Осы медициналық қызмет түріне зейнетақы жинағын пайдалануға тыйым салуға тура келді. Бірақ, басқа да қитұрқы тәсілдер пайда болды, тіпті, пластикалық отаға төлем жасайтындар бар.

Ал, бизнес өкілдеріне келер болсақ, олар жұмыс орындарын ашып, салықтарын әдін төлейді. Алай-да, несие өсімінің жоғары болуы, айналымдағы қаражаттың аздығы олардың кең ауқымда дамуына, жаңа нарықтарға шығуына, заманауи технологияларды енгізуіне мүмкіндік бермей тұр.

Экономиканың құрылымы өзгеріп жатыр. Дегенмен, мәнінше, өзгеріс қарқыны баяу. Халықаралық қаржы ин-ституттары мен рейтинг агенттіктерінің бағалауынша, елімізді бақтауытн, тіпті, бұл мемлекет деп атауға болады. Бұл сөздің жаны бар. Соған қарамастан, экономикамыз-да теңсіздіктерді әлі де сақталып отыр. Оның бәрін шұғыл реттеп, түзу жолға салуымыз керек. Біз бұл жағдайды білеміз, оны жұрттан жасыратын ойымыз жоқ. Мұндай қиындықты көптеген мемлекет басшысын өткеріп жа-тыр. Біз «өсім ауағы» мәселесін міндетті түрде шешеміз. Нақты жоспарымыз бар.

– Қазақстан былтыр энергетикалық және коммунальдық секторда реформа жасауға кірісті. Бұл – Тауелсіздік жылдарындағы ең ауқымды ре-форма. Осы бағыттағы жұмыстар өбден тозған инфрақұрылымды жаңғырту мәселесін шеше ала ма?

– Шынымен де, Үкімет энергетикалық және ко-муналдық нысандарды жаппай жаңғырту жұмыстарын қолға алды. Ұзындығы жүздеген шақырым болатын инженерлік желілер мен электр қуатын тарататын желілер салуымыз керек. Бүгінгі таңда осы ауқымды жобаның есеп-қисабы әзірленіп жатыр.

Қазірдің өзінде қауіпті «қызыл» аймақта тұрған жылу электр станцияларының саны 19-дан 10-ға дейін азайды. Қабылданған шаралардың нәтижесі көріне бас-тады. Нысандардың апаттық жағдайға тап болу қаупі сөйліп келеді.

Дегенмен, өбден тозып, әуіріммен әрең тұрған инфрақұрылымды қалпына келтіру жеткіліксіз, жұмыс тәсілін өзгерту керек. Сондықтан, жаңғырту шаралары ең басты міндетті шешуге тиіс, яғни, сапаға инвести-ция салу үшін қолайлы жағдай жасап, нағыз нарықтық тетіктер қалыптастыруы керек.

Үкіметтің шұғыл шаралары мәселенің түпкі мәнінен туындап отыр. Себебі, энергетика және тұрғын-үй коммунальдық шаруашылығы көз келген мемлекеттің өмір сүруіне аса қажетті тұғыр саналады. Бұл негіз шайқалса, басқасы түгел күйрейді.

Тамыры тереңге кеткен экономикалық мәселелерге ондаған жылдар бойы назар аударылған жоқ. Қалалар мен ауылдардағы инфрақұрылым тозды, энергетика нысандары мен коммунальдық желілер өбден ескірді.

Қордаланған түйткілдер күрмеуі қиын күрделі мәселеге ұласты. Бұл сала жыртық-тесігін жантала-са жаман-жасақп, бюджет қаржысын үздіксіз құюға тура келетін «коммуналдық аждаһаға» айналды. Бұған жұрттың еті үйреніп, азаматтар шарасыз күйге түсті.

Соған қарамастан, біздің үкіметтеріміз «авгвидің

атқорасын» тазалауға асыққан жоқ. Себебі, мұндай күрделі жұмыс ешкімге жақсы атақ әкелмес еді. Ең дамыған отыз мемлекеттің қатарына қосылу сияқты «керемет» бағдарламалар әзірлеп, оның «табысты» орындалғаны туралы баяндау әлдеқайда жеңіл болатын. Шындықты жасырып, бір сөттік алдамшы жетістіктерге ұмтылу ақырында мемлекетіміз үшін тым қымбатқа түсті.

Шынымды айтайын, жеке абыройымды ойласам, мен де бұл жұмысты келесі басшылыққа ысыра са-лар едім. Бірақ халықтың көзі үйренген таптаруын түсінкістерге қайшы келсе де, мен үшін қағаз жүзінде емес, іс жүзінде нақты нәтижеге қол жеткізу бәрінен де маңызды.

Электр қуатының арзандығы кімге тиімді бол-ды? Табысы шамалы көп балалы отбасыларға емес, ірі кәсіпорындарға өте тиімді болды.

Арзан жанар-жағармайдың қызығын кім көрді? Әдетте қоғамдық көлікпен жүретін студенттер мен зей-неткерлер емес, билікке жақын жүретін, қазір жұрт оли-гархтар немесе олигополия деп атайтын кәсіпкерлер көрді.

Коммуналдық қызметтердің тарифін төмен ұстап тұру кімге ыңғайлы болды? Әр түбіртектегі сома-ны уақтылы төлеп отырған адал азаматтарға емес, «коммуналдық былық-шылықты» пайдаланып, қалта-сын қалыңдатқан дедлаң-кәсіпкерлерге қолайлы болды.

Посткеңестік кеңістіктегі ең төмен бағалар мен тарифтер Қазақстанға тиесілі. Соның салдарынан, біз амалсыздан арзан жанар-жағармайды көрші мемлекет-терге астыртын тасымалдайтын, сол арқылы олардың экономикасына демеу көрсететін елге айналдық.

Сол себепті, тарифтің төмен болуы қарапайым тірлік кешіп жатқан адамдарға пайдалы деген жалған сенімнен арылатын уақыт жетті. Іс жүзінде бұл – ауқатты азаматтарға жасырын түрде берілетін субсидия.

Әлеуметтік әділдікті қалпына келтіру үшін, ең ал-дымен, мәселені шешу жолдарын өзгерту керек. Мемле-кек көмекке шын мұқтаж адамдарға ғана тікелей, атау-лы өтемақы төлеу арқылы қолдау көрсетуге міндетті. Сондықтан, тарифтерді көтеру – ақылға қонымды, яғни тиімді және әділ экономика құру үшін аса қажет қадам. Кім қанша тұтынса, сонша төлейді, қолдауға шынымен зәру адамдарға ғана көмек беріледі. Тарифтер әділетті болуы керек, яғни «неғұрлым көп тұтынған, соғұрлым көп төлейді» деген қағидат берік орныруға тиіс. Мен осындай нақты міндет қойып отырмын. Алғашқы он нәтижелер бар. Төлем жүйесіне сараланған тәсіл енгізілді. Суды және электр қуатын барынша үнемдеп пайдаланатын тұрғындар «тұтынудың әлеуметтік нор-масына» сәйкес төлемді ең төмен тарифпен төлейтін болды.

Бұл қадам бұрынғы жүйеден бас тартып, әлеуметтік игіліктерді әділ бөлетін жүйе құруға мүмкіндік береді. Елдің ресурстарын таңдаулы адамдар емес, барша жұрт бірдей пайдалануға тиіс. Соңда ғана заманға сай инфрақұрылым мен тиімді энергетика жүйесін қалыптастыра аламыз. Осылайша, экономиканың сапалық тұрғыдан өсуіне зор серпін береміз.

– Сіз Қазақстан үшін көлік және логистика саласының маңызы артып келе жатқанын жиі ай-тасыз. Бұл бағыттағы жұмысты негізгі басымдық ретінде белгілеп бердіңіз. Осы саланы дамыту үшін қандай шаралар қабылданды және алда қандай жос-парлар бар?

– Еліміз үшін көлік-логистика саласының әлеуетін арттыру – стратегиялық маңызы бар міндет. Теңізге тікелей шығатын жолы болмаса да, Қазақстан Еуразия құрлығының кіндік тұсында, яғни негізгі транзиттік күре жолдар тоғысқан жерде орналасқан. Бұл – үлкен артықшылық, біз оны ел игілігіне жарата білуге тиіспіз. Мақсат-мүддемізге сәйкес Қазақстанға Еуразияның көлік айлағы (хабы) ретінде қалыптастыру – бұл салада атқарылатын жұмыстың басты бағыты.

Осы орайда, жақинда іске қосылған «Достық – Мо-йынты» жаңа теміржол магистралінің мән-маңызын атап өткім келеді. Бұл жоба осы жол арқылы Қытай мен Еуропа арасында тасымалданатын жүк көлемін бес есе арттыруға мүмкіндік береді. «Мойынты – Қызылжар», «Бақты – Аягөз», «Дарбаза – Мақтаарал» теміржол желілерін жанадан іске қосу жоспарымызға тап түсініп, 2030 жылға дейін 5 мың шақырым теміржолды салып, жаңғырту және 11 мың шақырым теміржолды жөндеу көзделіп отыр.

Елорда мен батыс аймақтардың арасындағы қашықтықты 500-ден астам шақырымға қысқартатын «Орталық – Батыс» күре жолы құрылысының стра-тегиялық маңызы өте зор.

Біз ел шекарасынан тыс жерді де қамтитын кең ауқымды көлік жүйесін құра алдық. Қазақстан мұхит жолдарынан тысқары тұрса да, Сары теңіз бен Қара теңіздің арасында жүк терминалдарының желісін қалыптастырды. Еліміздің аумағы арқылы өтетін 12 халықаралық көлік дәлізі, атап айтқанда, 5 темір жол, 7 автокөлік дәлізі бар. Қытай мен Еуропа арасында құрылғын жеткізілетін жүктің шамамен 85 пайызы осы жолдармен тасымалданды.

Әрине, мұның бәрі – табысқа оп-онай жете қоямыз деген сөз емес. Бұл саладағы бәсеке күшейіп келеді. Себебі көлік және логистика мәселесі геосаясаттың ақырамас бөлігіне айналды. Осы тақырып жоғары деңгейдегі келіссөздердің күн тәртібіне біржола енді. Сондықтан, Қазақстан үшін де оның айрықша маңызы бар.

Еліміз Қытайдың «Бір белдеу – бір жол» атты ме-гажобасын, «Солтүстік – Оңтүстік» дәлізін және Транс-каспий көлік бағытын, яғни, «Орта дәлізді» дамытуға белсене атсалысып келеді. «Ресей – Қазақстан – Түркіменстан – Иран» бағытымен теңіз аймақтарына шығып, жүк тасымалдаудың болашағы зор деп санай-мыз. «Орта дәліздің» жұмысына Қытайдың қосылуын құптауымыз.

Жалпы, бұл саланың әлеуеті өте жоғары. Мұнда тек инфрақұрылым туралы сөз болып отырған жоқ.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев:

ҚАЗАҚСТАН ЖАҢҒЫРУДЫҢ

Экономиканың барлық дерлік секторы осы іргелі салаға келіп тоғысады. Сондықтан, Үкіметтің алдына заманауи инженерлік және сервистік инфрақұрылымы бар көлік-логистика тораптарын салу, теңіз порттарын, әуежайлар мен теміржол вокзалдарын жаңғыртып жөндеу, сондай-ақ тиімді цифрлық экожүйе қалыптастыру міндеті қойылды.

– Мемлекет кейінгі жылдары ауыл шаруашылығын дамытуға баса мән беріп отыр. Бұл шаруамен үкіметтердің бәрі айналысты. Бірақ, осы аса маңызды саладағы түйткілдер ақыры шешімін тапқан жоқ. Әр министр өз бағдарламасын жүзеге асырмақ болды. Соның салдарынан қыруар ақша құмға сіңіп жоқ болды. Енді біз еліміздің бұл саладағы әлеуетін ойдағыдай пайдалана аламыз ба?

– Мемлекеттердің көбі ауыл шаруашылығына бюд-жеттен қыруар қаржы бөледі. Солардың қатарында Қазақстан да бар. Шаруаларға 2024 жылы 580 милли-ард теңге, былтыр 1 триллион теңге жеңілдетілген не-сере берілді. Бұл – өте қомақты қаржы. Соңғы он жылда шаруаларға көрсетілген қолдаудың көлемі 10 есе артты, бірақ оның тиімділігі күмән тудырады. 2015-2024 жыл-дары ауыл шаруашылығындағы жалпы өнім көлемі 2,5 еседен астам өсті. Бұл көрсеткішті одан да көбейтуге болар еді.

Есесіне, егін шаруашылығындағы нәтижелер өте жақсы болды. Астық пен үш экспорты рекордтық деңгейге жетті, өнім жеткізілетін елдердің география-сы кеңейе түсті. Бұл – егіннің шығымдылығы мен ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігін арттыруға арналған шаралардың нақты нәтижесі.

Енді басқа бағыттардағы жұмысты күшейту қажет. Ең алдымен, мал шаруашылығын дамыту керек. 2035 жылға қарай әлемде мал етін тұтыну көлемі 233 милли-он тоннаға дейін өседі. Соған сәйкес, оның импорты 27 миллион тоннаға дейін артпайды. Қазақстанның, сыртқа, әсіресе, Азия елдеріне ет шығаратын ірі экспорттаушыға айналатын мүмкіндігі бар. Сондықтан, былтыр қарашада өткен Ауыл шаруашылығы еңбеккерлерінің екінші фо-румында дағ осы мал шаруашылығы саласына арналды.

Былқ ауыл шаруашылығын сапалық тұрғыдан да-мыту үшін көп жұмыс істеп жатыр. Бірақ, қомақты ин-вестиция жүк қалаған нәтижеге жеткізе бермейді. Оның тиімді жұмалуына баса назар аудару керек. Мен бұл ту-ралы жуырда Таразға барған сапарымда айттым.

Іргелес елдердің бірде-біреунде ауыл шаруа-шылығына мемлекет тарапынан мұндай ауқымды көмек көрсетілмейді. Ол жақтағы шаруалар Қазақстандағы өріптерістеріне жақсы жағдай жасалғанына таңғалып, оларды «ғарырлық олигархтар» деп атай бастады. Дегенмен, еліміздегі шағын шаруашылықтар жеткілікті көлемде субсидия ала алмай отыр. Үкіметке осы мәселеге айрықша назар аудару туралы тапсырма берілді.

Әлбетте, субсидиялар керек. Әсіресе, қазіргі кезеңде өте қажет. Бірақ, мұның кері әсері де бар. Себебі, масылдық пығлы тұтызып, ауыл шаруашылығына қауіп төндіріп мұқым. Сондықтан, қазір Үкімет кооперативтерге, яғни шаруалар бірлестігін құруға қайта оралу мәселесін қарастырып жатыр. Кооперативтер еңбек өнімділігін және ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігін арттыра алады. Сондай-ақ дайын өнімді сататын нарықтарға жақын болуға, тұтынушылармен зәу мерзімге арналған қатым-қатынас орнатуға жол ашарды.

Дамыған елдердегі кооперация жақсы қырынан көрініді. Тіпті, ірі корпорация деңгейіне жеткен бір-лестіктер бар. Қазақстанның барлық ауылында табы-сты кооперация құруға негіз болатын альянстартар жеткілікті. Шаруалар жазда малды бағып, сүт, ет, тері, жүн жинап, оны өңдеу үшін күш біріктіре алады. Солай етуге тиіс те. Күнкөрістен өсіп-өркендеуге бастайтын жол – осы. Кооперацияны бірлік пен жасампаздық иде-ологиясы деп те қарастырмай дұрыс.

Бірақ, кооперация өзінен өз пайда бола салмайды. Ел ішінде егжей-тегжейлі түсіндіру және ұйымдастыру жұмыстарын қолға алу қажет. Алайда, бірлестік құру ісін науқанға айналадырып, жұртқа қысым көрсетуге, олар-ды мәжбүрлеуге жол берілемейді.

– Жиі талқыланатын тақырыптың бірі – ту-ризм. Былтыр әлемдік деңгейдегі кейбір ақпарат құралдары Қазақстанда сахат жасауға ең лайық елдердің қатарына қосты. Дегенмен, еліміздегі кур-орттар мен танымал туристік орындардың жаппай қомақ кутуге дайындығына күмән жоқ емес.

– Мұндай күмәнді туындылар заңды. Мен Үкіметке ескерту жасағаннан кейін туризмді дамыту жұмыстары жандана түсті. Алайда, алдымызда ұзақ та күрделі жол тұр. Бұл – экономика, мәдениет, қауіпсіздік және бизнес – барлығы бір жерге тоғысатын күрделі сәби. Мұнда өз жұмысына жан-тәнімен берілген кәсіби мамандар, ең бастысы, нағыз отанышыл азаматтар жұмыс істеуі керек. Туризм саласында жақлаулық пен немқұрайлыққа, ашкөздік пен дөрекілікке жол жоқ.

Былтыр Қазақстанға миллиондаған шетел азаматы келді. Ішкі туризм қарқынды дами бастады. Мұның бәрі – өте жақсы үрдіс.

Әлем елдері туристерді тарту үшін жеке инвесторларға қолайлы жағдай жасап отыр. Біздің елде көрікті жерлер өте көп. Қазір экотуризмге деген сұраныс жоғары. Осы тұрғыдан алғанда, Қазақстанға тең келетін ел жоқ секілді көрінеді. Алайда, белгілі бір себептер-ге байланысты, соның ішінде жауапты тұлғалардың біліксіздігі мен немқұрайлығының кесірінен туризмнің болашағы зор осы бір саласы әлі күнге дейін кең-же қалып отыр. Әзірге таныстыру, яғни презентация жұмыстарынан әрі аса алмай жатырмыз.

Туризмнің дамуына тұмса табиғатты қорғау деген желеумен кез келген жобаға қарсы науқан ұйымдастыратын кейбір «эко-белсенділер» зиян келтіріп отыр. Көпшілігінің табиғатта шабуасы да жоқ. Олар өзінің танымалдығын арттыру үшін қоғамды дүрліктіруді, қазіргі тілмен айтқанда, «хайп» жасауды ғана көздейді. Туризм бизнесінде өбден әксі болған, бәсекелестердің шыққанын қаламайтын кәсіпкерлер келеді олардың қолтығына су бүркіп отырады.

Тау шаңысы туризміне қатысты жағдай да осыған ұқсас. «Шымбұлақ» Алматы қаласының орталығынан небәрі жарты сағаттық жердегі ерекше табиғаттың орта-сында тұр. Әлемде оған тең келетін демалыс орны келме-кен. Алайда, көптен бері ештеңе жасалмаған курорттың сыны да, сыры да кетіп, тозып барады. Табиғаттың та-маша тартуы саналатын осы көрікті мекенді дамыту үшін тың тәсілдер қажет. Қазір еліміздегі тәжірибелі девелоперлік компания іске кірісті. Бірақ, Үкімет пен әкімдіктің қолдауына қарамастан, жұмыс барысы дайындық және таныстыру шараларынан аса қойған жоқ. Ал, көрші елдерде тау шаңғысы инфрақұрылымы қарқынды салынып жатыр.

Алматы тау кластерінің әлеуеті өте зор. Бұл салада ақудатты адамдарға да, орташа табысы бар азаматтарға да бірдей қызмет көрсетуілеуе тиіс. Сондықтан, ондағы туристік инфрақұрылымды әртараптардыру мәселесіне назар аудару қажет.

Туризм саласындағы кадр тапшылығы – өте өзекті мәселе. Сондықтан, Түркістанда Халықаралық ту-ризм және меймандостық университеті ашылды. 2024 жылы оқу ордасының алғашқы түлектері диплома-рын алып, еңбек нарығына қосылды. Алайда, бұл – жеткіліксіз. Кадр мәселесін шешу үшін қосымша шара-лар қабылданады.

Дегенмен, салымыз суға кетіп, еңсемізді түсіріп отыруға да болмайды. Әлемдік деңгейдегі та-блондтар саяхатшыларға Қазақстанда демалуды ұсынып жатса, екі есе қарқынмен жұмыс істеуіміз керек. «CNN Travel» 2025 жылы Алматыны Орталық Азиядағы «сәні мен салтанаты жарасқан жаңа аста-на» деп атады. Алматы әкіміне шаһарды күндіз-түні қоғағы үзілмейтін Нью-Йорк, Мәскеу, Париж сияқты «ешқашан көз ілмейтін қалаға» айналдыру тапсырыл-ды. Қалада инфрақұрылымды жақсарту, абаттандыру, жарықтандыру бағытында әлі де көп жұмыс істелуі ке-рек.

– Жасанды интеллектінің дамуы туралы сұрағым келеді. Сіз халыққа Жолдауыңызда Қазақстанды үш жылдың ішінде цифрлық елге айналдыру қажет деген нақты міндет жүктелді. Ал, жаңа жылға арналған құттықтау сөзіңізде 2026 жылды Цифр-ландыру және жасанды интеллект жылы деп жарияладыңыз. Көздеген мақсатқа жету үшін не істеледі? Бастамаңыздың шын мәнінде табысты бо-ларына сенесіз бе?

– Қазақстан цифрлық державаға айналуы керек. Бұл – қазіргі жаңа технология дәуірінде өркеннетті ел бо-лып қалудың бірден-бір жолы. Халқымыздың ой-санасы мұндай инновацияларға дайын екеніне сенімдімін. Оның үстіне, Қазақстанда азаматтарымыздың өмір сал-ты едәуір өзгертектен танымал финтех компаниялар та-бысты жұмыс істеп жатыр.

Технология саласындағы нағыз әлемдік алпауыттар – АҚШ пен Қытай арасындағы бәсеке қыза түсті. Америк-а басшысы АҚШ-тың үстемдігін нығайту үшін арнайы бағдарлама жүзеге асырыла бастағанын мәлімдеді. Қытайдың да шегінетін ойы жоқ, олар мұны ұлттық айыры-беделіне қатысты мәселе деп санайды. Қазірдің өзінде Қытайда жасанды интеллект мәселесімен айна-лысатын бес мыңға жуық компания жұмыс істеп жатыр. Басқа дамыған мемлекеттер де қамсыз отырған жоқ.

Қазақстан да экономика мен қоғамдық өмірге жа-санды интеллектіні енгізуге басымдық беріп жатыр. Еліміздің бұл жұмысқа қатысты бастапқы мүмкіндіктері жаман емес. Мемлекет көрсететін қызметтерді, қаржы технологияларын, экономиканың бірқатар секто-рын цифрландыру ісінде нақты жетістіктеріміз бар. IT-стартаптарды қолдайтын толыққанды экожүйе тиімді жұмыс істеп тұр. Екі мың компанияның ба-сын қосқан Astana Hub инновациялық кластері де бар. 2025 жылы IT-қызметтердің жалпы экспорты бір миллиард долларға жуықтады. Цифрлық активтерге арналған СпутroCity пилоттық аймағы құрылып жа-тыр. Желел дамитын Alatau city қаласының құрылысы басталды. Мемлекеттік деректерді жинау және талдау жұмысының қарқыны күшейіп келеді. Кәсіби мамандар мұндай деректерді алдағы дәуірдің жаңа алтыны деп санайды.

Былтыр мамыр айында Жасанды интеллекттің да-мыту жөніндегі кеңес жұмысын бастады. Оған шетелдің және еліміздің беделді сарапшылары шақырылды. Қарашада «Жасанды интеллект туралы» заңға қол қойылды, жаңа заң жақында күшіне енеді. Жасанды интеллект және цифрлық даму министрлігі құрылды. Alem.Cloud және AI-Fatagium деп аталатын екі супер-компьютер іске қосылды. Астана әкімдігі Біріккен Араб Әмірліктерінің танымал компаниясымен бірлесіп, дер-бес платформа құрды.

Кәсіби кадрларды даярлау үшін мектептер мен университеттерде тиісті білім беру бағдарламалары жүзеге асырылып жатыр. Мәселен, 650 мыңнан астам студент AI-Sana бағдарламасы аясында білім алды. Көп ұзамай Жасанды интеллект мамандандырылған зерт-теу университеті ашылды.

Жасанды интеллект пайда болғаннан бері болашақтың кемесіне мініп үлгеретін елдер мен ескі заманда қалып қотыян елдердің арасы алпақтай бас-тады. Сондықтан, мен цифрлық технологиялар мен жасанды интеллекттің Қазақстанның даму жолындағы басым бағыт деп жарияладым. Биыл өте көп шаруа атқарылды. Осы айрықша маңызды жұмыстың табы-сты боларына сенемін.

– Сіздің стратегиялық жоспарларыңыздағы ядролық энергетиканың орны қандай?

– Сенімді энергия көзі болмаса, Қазақстан экономиканың жаңа технологиялық үлгісіне көше алмайтынын түсінудіміз керек. Суперкомпьютерлер-ге, дата-орталықтар мен автономаттандырылған өн-діріс кешендеріне өте көп энергия қажет. Бұл – жаңа жалаңдық технологиялық құрылыстың басты талабы.

Қуат көздерін салу үшін білікті мамандар керек. Капитал қоры шамамен 4,5 триллион доллар бо-латы әлемдегі ең ірі компания – NVIDIA-ның басшысы жақында «көк жағаларлы», яғни техникалық мамандық иелері мультимедийнонерлер қатарына қосылды деп болжам жасады.

Бірнеше атом станциясын салу – біріншіден, тари-хи олқылықтың орнын толтыру деген сөз. Себебі, уран өндірісі бойынша әлемде көш бастап тұрған елдің бірде-бір атом электр станциясын салмауы мүлдем ақылға қонбайды. Екіншіден, бұл қадам Қазақстанның абыр-беделін нығайта түседі. Біз атом станцияларын салу арқылы техникалық интеллигенцияның жаңа буынын қалыптастырамыз. Тісінінше, мемлекеттік саясаттың түпкі мәнін өзгертеміз. Осыны қаперден шығармаған жоң.

Тағы бір өте маңызды тақырып – жер қойнауында сирек кездесетін металдар. Болашақта ондай материалдарға деген сұраныс арта береді, алдағы бес жылдың өзінде бұл сұраныс екі есе өседі. Осы ретте, Қазақстан үшін тағы бір мүмкіндік ашылады. Еліміз жер қойнауында сирек кездесетін минералдар қоры бойынша әлемдік көшбасшылар қатарына қосылуы өбден мүмкін. Қазақстан стратегиялық маңызы бар осы саладағы өз рөлін күшейтеу үшін АҚШ, Қытай, Ре-сей, Оңтүстік Корея, Жапония елдерімен және Еуропа Одағының бірқатар мемлекетімен ынтымақтастығын дамыта бастады.

ЖАҢА КЕЗЕҢНЕ ҚАДАМ БАСТЫ

– Қаңтар оқиғасынан кейін сіз олигополияға қарсы күресті қолға алып, заңсыз иеленген активтерді мемлекетке қайтару жөнінде бастама көтердіңіз. Сол үшін Бас прокуратураның жанынан арнайы қо-митет құрылды. Бірақ, бытырғы Жолдауыңызда бұл құрылмының атауын Инвесторлардың құқығын қорғау жөніндегі комитет деп өзгертуді туралы тапсырма бердіңіз. Жұрт бұл шешімді жете түсініпкіремей отыр. Мұндай қадам заңсыз активтерді елге қайтару тақырыбы осымен жабылды дегенді білдіре ме?

– Әрине, жоқ. Бас прокуратураның мәліметтеріне тоқталып өтейін. Заңсыз активтерді елге қайтару жөніндегі комитет үлкен жұмыс атқарып, олигополия өкілдерінен 1,3 триллион теңгеден астам қаржы өндіріп алды. Соның 1 триллион теңгеден астамы мемлекет қазынасына түсті. Арнайы мемлекеттік қордағы қаражат есебінен елімізде жалпы құны 462 миллиард теңге бо-латын 434 әлеуметтік және коммуналдық нысан салы-нып жатыр. Оның қатарында 227 сұмен қамтамасыз ету, 183 денсаулық сақтау, 11 білім беру, 5 спорт, 8 инфрақұрылым нысанымен құрылыс бар. Сондай-ақ Павлодар, Арқалық, Балқаш қалаларындағы әуежайлар жаңғыртылып жатыр.

Жұмыс жалғаса береді. Активтерді сараптап, оның заңдылығын анықтау құзырлы органдардың күнделікті қызметінің бір бағытына айналды. Ең бастысы, барлық жұмыс ашық әрі аял болуға тиіс. Енді бұл шаруа-ны бір орталықтан үйлестіріп жүргізудің қажеті жоқ. Жұмыс бір қалыққа түсті. Сондықтан, алға қадам басып, инвесторлардың құқығын қорғауға баса мән беретін кез келді.

Активтері құрып, мұнаны тудырып, құдікке ілінген адамдардың көбі қаржысын елге инвестиция ретінде салуға ниет білдірді. Олармен жалпы сомасы бес трилли-он теңгеден астын келісімдер жасалды. Бұл қаражаттың есебінен инвестициялық және әлеуметтік жобалар-ды жүзеге асыруды жоспарлап отырмыз. Оның ішінде туристік, көлік-логистикалық орталықтар, тау-кен, ме-таллургия, энергетика секторларына қатысты жобалар бар. Әббетте, білім беру, денсаулық сақтау, мәдениет, спорт салаларына сондай-ақ мұқтажды инвесторлар-ды және әлеуметтік ортаға бейімдеу бағдарламаларын қаржыландыруға айрықша назар аударылады.

Бас прокуратура мен Үкіметтің алдында барлық жо-спарларды және уағдаластықтарды орындау міндеті тұр. Бұл – аса маңызды жұмыс.

Заңсыз активтерді елге қайтару арқылы әлеуметтік әділдікті қалпына келтіру – көңюіқтауға не болмаса жұртқа жағу үшін жасалған саяси науқан емес, бұл – мемлекеттің мызғымас ұстанымы. Әңгіме индустрияға немесе ымыраласып, астыртын келісім жасау туралы бо-лып отырған жоқ, олай болуы мүлдем мүмкін емес.

Қазақстан әлем қауымдастығына халықаралық құқықты қатаң сақтайтын ел екенін көрсетіп келеді. Бірақ, кейбір «кәсіпкерлер» қоғамдық пікірді өз мүддесіне қарай бұрмалауға тырысады, шетелде жатып алып, өздерін саяси режимнің құрбаны етіп көрсетеді, «ин-вестор» ретіндегі құқығын тапталып жатқанын аны-сты. Біз заң аясында адал диалог жүргізуге дайынбыз. Әйтпекті, ұстанымдарымыздың дұрыс екеніне сенімдіміз. Қазақстан алдағы уақытта заңдыны инвесторлар-ды қолайлы мемлекет ретіндегі мәртебесін нығайта береді.

– Кейбір оқырмандар әлеуметтік желіде сыйба-лас жеңкөрлікпен күрес мемлекеттік саясаттың басым бағыты болудан қалды деген сыянда пікір айттып жүр. Сыйбалас жеңкөрлікке қарсы іс-қимыл агенттігінің дербес мәртебесі жоғылғаннан осының бір дәлелі ретінде келтіреді. Бұл реформаның мәні неде?

– Мұндай пікірлерден хабарым бар. Оның бәрін дұрыс түсінбеушілік немесе кейбір «арам ойлы» адамдардың бос әңгімесі деп санаймын. Сыйбалас жеңкөрлікке қарсы іс-қимыл агенттігі дербес мемлекеттік орган ретінде өзіне жүктелген міндетті тапсыстық орындады. Оған кіно арта алмаймыз. Ұлттық қауіпсіздік комитеті де жеңкөрлікпен күреседі. Екі мекеменің бір міндетті қабаттаса атқаруы мемлекеттік маңызды бар жұмысқа кесірін тигізе бастады.

Сыйбалас жеңкөрлікпен барлық деңгейде күресу мемлекеттік саясаттың басым бағыты болып қала береді. Бүгүнгі тақысты ешқандай күмән тұмақтап тұр.

Қабылданған шешім қатардағы жеңкөрларды емес, қылмыстық әрекеттің идеологтары мен ұйымдастырушыларын да жауапқа тартуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, қылмыстың алдын алу үшін түсіндіру және ағарту жұмыстарына әдеттегідей айрықша назар аударылады. Қазір бұл – мемлекеттік қызмет істері агенттігінің құзырындағы міндет. Жалпы, жеңкөрлықтан аулақ болу қажеттігін балалардың құлағына жастайынан құя берген жөн. Бұл жерде мектептер, қоғамдық ұйымдар, белсенді азаматтар, әсіресе, ата-аналар шешуші рөл атқаруға тиіс. Сол кезде елімізде жет ұшыннан жалғасқан жеңкөрлікке мүлдем төзбеу мәдениеті қалыптаспаса.

Ұлттық қауіпсіздік комитеті саппен әуестенбей, сапаға мән беріп, жеңкөрлікке қарсы нақты жұмыс жүргізеді. Сонда мемлекеттік қызметшілер құқық қорғау қызметкерлеріне жалтақтамай, батыл шешім қабылдайтын болады.

– Сіз Жолдауыңызда әлеуметтік жеңілдіктер тым көбейіп, массалық пайа алаяқтыққа көл берілгенін қатаң сынға алдың. Жұрт азаматтарияға қатысты көзқарасыңызды да білгісі келеді.

– Қазақстан – әлеуметтік мемлекет. Денсаулық сақтау, әлеуметтік қамсыздандыру, ғылым және мәдениет са-ласына қатысты барлық міндеттеме толық орындала-ды. «Сырт көз – сыныш» деген сөз бар. Шетелдіктер, әсіресе, көрші мемлекеттердің тұрғындары біздің елдегі әлеуметтік қызметтің сонышалықты дамығанына қызға-да, қызғана да қарайды. Соның ішінде кепілдік берілген тегін медициналық көмек және азаматтарға арналған көптеген жеңілдік бар. Тіпті, Қазақстанды «коммунизм орнаған» ел деп атай бастады.

Мысал ретінде, жекеменшік мектептердің иелері де ауқымды мемлекеттік субсидия алатын орта білім жүйесін айтуға болады. Барлық аймаққа жекеменшік мектептердің, балабақшалардың, оқу орталықтары мен үйірмелердің жұмысын қамтамасыз ету үшін «жан басына сәйкес қаржыландыру» қағидаты бойынша қомақты қаражат бөлу міндеті жүктелген. Бұған қоса, ауқатты кәсіпкерлердің меншігінегі және ата-аналар-ы балаларына оқу ақысына көп ақша төлеп отырған элиталық мектептерге де бюджеттен қаржы бөлінеді.

Бұл саланы мемлекеттен қаржыландыру жүйесінің өзін реформалау керек. Министріліктің бұрынғы басылау-ры енгізген бүгінгі бұрмаланған тәртіп бел-берекеттікке әкеп соқтырады, себебі, қазірдің өзінде қаражат жетпей жатыр.

Жекеменшік медицина саласында да осыған ұқсас ахуал қалыптасқан. Бұрын жекешелендірілген меди-цина мекемелері көбінесе күрделі құрал-жабдықтар сатып алмайды, тексеруден өту үшін науқастарды мемлекеттік емханаларға жібереді. Бірақ, ең бастысы, оларға шын мәнінде науқастардың санына қарай емес, «тіркелген» адамдардың санына қарай бюджеттен ақша бөлінеді және бұл «жан басына сәйкес қаржыландыру» деп атала-ды. Науқастардың санында мүлде нақтылық жоқ, тіркеу жұмыстары қалай болса солай жүргізіледі. Барлығы ашық болуға тиіс, осы саладағы үрдістің бәрін цифрландырған жөн.

Жалпы, бұл – күрделі мәселе, Үкімет бұған назар аударуға тиіс. Мен лауазымды тұлғалардың мұндай жағдайға жол беріп қана қоймай, мемлекет мүддесіне қайшы келетін нәрселерді «өз қолымен» жасағанына таңғаламын.

Бір сөзбен айтқанда, тиісті мекемелердің жөнсіз іс-әрекеттерінің кесірінен білім беру және денсаулық сақтау

салаларындағы жеке кәсіпкерлік ұғымы бұрмаланып кет-кен. Ахуалды түзеу қажет. Бюджеттен қаржы бөлінбесе, әлеуметтік нысандардың қын жағдайға тап болуы мүмкін екенін түсінемін. Бірақ, жеке бизнесті түгелдей дерлік мемлекеттің мойнына артып қоюға болмайды.

Сонымен бірге, медицина туризмі тұрғысынан алғанда Астана мен басқа да қалаларымыздың танымалдығын артта түскені көңіл қуантады. Дәрігерге қаралып, сапалы ем-дом алу үшін көрші елдерден бөлек, тіпті, АҚШ-тың және Еуропаның кейбір мемлекеттерінің азаматтары Қазақстанға келіп жатыр.

Мемлекет мұғалімдерге және медицина саласының қызметкерлеріне өте жақсы қолдау көрсетті. Олардың жалақысы бірнеше есе өсіп, қоғамдағы мәртебесі де арта түсті. Бұл дер кезінде қабылданған орынды шешім болды.

Бірақ, алаяқтыққа көл берілмейді. Кеңесзаманындағы түрлі аймақтық қақтығыстарға қатысқан «ардагерлер» әлі күнге дейін әлеуметтік жеңілдіктерді пайдаланып келеді. Мен халыққа Жолдауымда Кеңес Одағының күйрегінен отыз жылдан астам уақыт өтсе де, «ардагер-лер» күш өткен сайын көбейіп, неге екені белгісіз, жасырап бара жатқанын айттым.

Тағы бір мысал. Статистикаға қарасақ, Қазақстанда 740 мыңнан астам мүгедек адам бар екен. Еліміздің ешқандай қарулы қақтығысқа қатыспайтынын ескер-сек, 20 миллион халқы бар мемлекет үшін мұның көптеу екеніне келісетін шығарсыз. Кезінде жауапты мекеме қызметкерлері мемлекеттен көмек алу үшін туыстарын, мәселен, гипертония диагнозы қойылған жақындарын мүгедектер қатарына қосып жаза салғаны анықталып отыр. Мұндай заңсыз әрекеттер аз емес. Сондықтан, Үкімет пен құқық қорғау органдарына осы салада тәртіп орнатуды тапсырдым.

Қандастар мәселесіне келсек. Әрине, мен сырттағы ағайынның тарихи Отанына оралғанын құптаймын. Бірақ, олардың қоғамымызға дұрыс кірігуіне қатысты мәселелерді шешу қажет. Бытырғ Қазақстанға 16 мыңнан астам қандас көшіп келген. Соның ішінде еңбекке жарамды азаматтардың он бес пайызының ғана жоғары білімі бар. Сол себепті көбі Қазақстандағы әлеуметтік-экономикалық ортаға бейімделу барысын-да қиындықтарға тап болады. Олар негізінен Алматы облысының халық көп тұратын аудандары мен ауылдар-ына және Маңғыстау облысының Жаңаөзен қаласына қоныстанған. Орталық және жергілікті билік, сондай-ақ, құқық қорғау органдары бұл жағдайға назар аударуға мәжбүр болып отыр.

Мен бытырғы сұхбатымда Қазақстанда барлық азаматтың құқығы бірдей екенін, ешкімге ешқандай артықшылық немесе басымдық берілмейтінін айттым. Біз өркениетті, әділетті мемлекет құрып жатырмыз. «Заң үстемдігін» қамтамасыз ету, білімнің сапасын арттыру, мәдениетті болу, анбай еңбек ету, тәртіпке ике бас ию және мемлекеттік рәміздерге құрметпен қарау арқылы ғана осы мақсатқа жетеміз. Еліміздің болашағы дарынды, бас-тамашы әрі отаншыл жастардың қолында.

Мен мұны үнемі айтып жүрміен. Себебі, Мемлекет басышысы ретінде ескеден ұрпақтың жаспазз қуатына сенемін.

Елдің қорғансыз қабілеті айрықша маңызды екенін біріміз білеміз. Бірақ, сарбаздардың өлініне қатысты оқиғалар әскери қызметтің беделін, Қарулы Күштеріміздің абыройын түсіріп жатыр. Сіз армиядағы ахуалды қалай бағалар едіңіз?

– Мен әскери борышын өтеуге шақырылған сарбаздардың жарқақат алып мен қаза болуына қатысты оқиғаларды өркенеттімі елге жат, теріс үлдіс деп санай-мын. Бейбіт заманда мұндай жайттар болмауға тиіс. Бұл туралы барлық күштік құрылым басшыларымен жуырда өткен кеңесте де айттым. Қорғансы саласы-на жауапты мекеменің басышылығын тәрбие жұмысын дұрыс қадағаламай отырғаны үшін сынга алдым. Армия жастарға қолдау көрсетіп, оларды еліміздің нағыз аза-маты ретінде тәрбиелеп шығаруы керек. Командирлер әскери қызметшілерге үлгі-өнеме болуға тиіс. Әскерде әлімжеттікке, бұзақылыққа, рушылдыққа, жершілдікке орын жоқ, ондай жайттарға көл берілмейді. Мұның бәрін өзін жеке қадағалап отырамын.

Мен ахуалды түзеу үшін шұғыл шаралар қабылдау жөнінде бұйрық бердім. Дегенмен, қайғылы оқиғалар әскери бөлімшелердің бәрінде болып жатпағанын атап өткен жөн.

Тексеру жұмыстары, жалпы, әскердегі тәртіп қатаң сақталатынын көрсетті. Танымалдыққа ұмтылған кейбір блогерлер әскердегі шынайы ахуалға мүлдем жанаспай-тын сөз таратып жүр. Олар армияны сарбаздар күн сайын дерлік қылмыскерлердің құрбанына айналып, қаза таба-тын жер ретінде көрсеткісі келеді.

Шын мәнінде, сарбаз болу – өзіңді дамыту үшін тым мүмкіндіктерге не болу деген сөз. Әскери борышын өтеп қайтқан жастар жоғары оқу орындары мен колледждерде тегін оқи алады.

Олар әскерде жүргенде суранысқа ие мамандықтарды меңгереді. Келісімшартпен жұмыс істейтін әскери қызметшілер мен офицерлер әлеуметтік жағынан барын-ша қорғалған.

Армияда темірдей тәртіп болуға тиіс. Сарбаздар ант бергенде айтатын «Әскери қызметтің ауырталықтары мен қиыншылықтары табандылықпен көтерімені» деген сөзден әскери өмірдің қатаңдығын айқын аңғаруға бола-ды.

Әскери қызметтің абырой-беделін көтеру және еліміздің қорғансы қабілетін арттыру – мемлекеттің басты басымдығының бірі. Қарулы Күштерімізді технологиялық тұрғыдан жаңғырту жұмысы қарқынды жүргізіле бастады. Бытырғ Ұлы Женістің 80 жылдығына орай өткізілген әскери шеруді шетелдік саясаткерлер мен әскери қайраткерлер жоғары бағалады, бұл іс-шара армиямыздың заманауи қару-жарақпен және техникамен, соның ішінде Қазақстанда жасалған өнімдермен толық жабдықталғанын, сондай-ақ әскери қызметшілеріміздің дайындығы өте жақсы екенін айқын көрсетті. Әскери бөлімшелеріміз ел ішіндегі және халықаралық деңгейдегі жаттығуларда тамаша нәтижеге жетіп жүр. Қазақстанда колледждерден бастап университетке дейінгі білім және ғылым мекемелерін түгел қамтитын ұлттық әскери мек-теп қалыптасты.

Жуырда Тараздағы мамандандырылған әскери мек-тепке бардым. Онда әлеуметтік жағынан аса топтағы отбасылардан шыққан балалар оқиды. Бұл – жақсы бас-тама. Мен осы мектепке аты аңызға айналған батырмыз Бауыржан Момышұлының есімін беру туралы шешім қабылдадым. Облыс орталығының бәрінде осындай мек-теп ашу туралы тапсырма бердім. Бұл білім мекемелерінде бүкіл еліміз мақтан тұтатын сардарлар мен генералдар тәрбиеленіп шығатынына сенімдімін.

– Тағы бір өткір тақырып – көлік апаты. Өкінішке қарай, жыл сайын көл-көлік оқиғасының салдарына мұндаған адам қаза болады. Сіз Жолдауыңызда да бұл тақырыпқа тоқталып, мәселені ретке келтіруді талап еттіңіз. Оқ өзгерістер бар ма?

– Бұл – көптеген ел үшін өте өзекті мәселе. Басты себептің бірі – автокөліктің көбеюі. Еліміздегі автокөлік саны бытырдың өзінде 300 мыңға, ал, соңғы бес жыл-да 1,7 миллионға көбейді. Оның үстіне, шамамен 3 мил-лион транзиттік автокөлік еліміздің аумағы арқылы өтеді. Автокөлік көбейген сайын, жол үстінде апат болу ықтималдығы арта түседі.

Ішкі істер министрлігі құқық бұзушылығын анықтау және оның жолын кесу жұмыстарын жаңдандыра түсті. Инфрақұрылым жетілдірді, бақылау күшейді. Айыппұлды өсіру туралы шешім де, ең алдымен, жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қабылданды.

Соның нәтижесінде ахуал жақсарып келеді, көлік апаттарынан болған адам өлімі 9,4 пайызға азайды.

Алайда, қоғам жол ережесін сақтауға немқұрайлы қара-са, қолға алынған шаралардың ешқайсысы тиісті нәтиже бермейді. Түптеп келгенде, жүргізушілер қарапайым, бірақ өте маңызды талаптарды сақтамағандықтан, жан түршігерлік апаттар болып жатады. Бұл жағдай көлік жүргізушілерінің жол ережесін білмеуінің немесе оны біле тұра елеуеуінің кесірінен орын алады. Дәл осындай жауапсыз жүргізушілер адам өліміне әкеп соқтыратын апаттарға себепкер болады.

Кейбір дамыған елдерде көлік апаттарының алдын алу үшін жаңа тұжырымдама енгізіліп жатыр. Соған сәйкес әр адам полиция қызметкерлеріне ұсталып қалудан қорыққандықтан емес, өзінің және басқа адамдардың қауіпсіздігін ойлағандықтан жол ережесін сақтауға тиіс.

Бұған қоса, осы салаға жаңа технологияларды, соның ішінде жасанды интеллектін кеңінен енгізген жөн. Біз көліктер тоқтаусыз жүретін көшелер саламыз. Сондай-ақ қоғамдық көліктердің қауіпсіздігіне айрықша назар аударамыз. Себебі, автобустардың жол апатына ұшырауы азамоды орнана көбейіп барады.

– 2025 жылдың екінші жартысы еліміздің сырт-қы саясатындағы маңызды оқиғаларға толы болды. Сіз қазір мерзім ішінде Бейжіңге, Вашингтонда, Мәскеуде, Анкарада, Абу-Дабиде, Ташкентте, Душанбе-де, Бішкекте, Ашхабадта және Токиода болып қайтқан әлемдегі санаулы қайраткердің бірісіз. Өзіңізді ірі халықаралық қақтығыстарды шешу үшін ара ағайын болуға арнайы шақырады деген де болжамдар бар. Бұл туралы не айтар едіңіз?

– Сыртқы саясатқа қатысты жоғары деңгейдегі іс-шаралардың көптігі Қазақстанның абырой-беделі өсіп, халықаралық құқық субъектісі ретіндегі рөлі арта түскенін көрсетеді. Шетелге жасаған сапарларымынан бөлек, Азия, Еуропа және Таяу Шығыс аймақтарындағы ықпалды мемлекеттердің басшылары Астанаға сапармен келді.

Әрбір келіссөзде экономикалық және инвестициялық ықпалдастыққа, әлемдік аренадағы қарым-қатынасқа қатысты маңызды мәселелер көтеріледі. Бытырғ экономикамыздағы басымдық берілген салаларды да-мыту үшін жалпы сомасы 70 миллиард доллардан асатын құжаттарға қол қойылды.

Қазақстан Еуразия кіндігінде орналасқан ел ретінде, әсіресе, қазіргі алмағайып заманда түрлі үлдістерін сырт қалмауы керек. Біздің халықаралық қатынастағы негізгі мәселелер туралы өз көзқарасымыз, нақты ұстанымымыз болуға тиіс. Сондықтан, мен БҰҰ Бас Ассамблеясының мерейтойлық сессиясында осы әмбебап жаһандық ұйымды реформалауға қатысты Қазақстанның ұстанымын егжей-тегжейлі айтып өттім.

Халықаралық дау-дамайларда ара ағайын бола-тын ешқандай ойым жоқ, сондай-ақ, бірақтар елдердің ұсыныс-пікіріне қарамастан, БҰҰ-дағы жұмысқа қайта оралатын ниетім де жоқ. Бірақ, жабық кеңестер мен пікірталастарға қатысымын, оның үстіне бірақтар мемлекет басшылары менің пікірімді білгісі келеді.

Мен үшін осы маңызды жұмысты бұқаралық ақпарат құралдарында жариялаудың өзі қажеттігі жоқ, себебі по-пулизммен аулақпын. Бұл ұстанымым жабық кеңестерге қақтығысулар үшін де маңызды болса керек. Және жол қарсаңында Кремльде Тұңғыш президент Нұрсұлтан Назарбаев Ресей басшысы мен тағы да кездесті. Қорымге қарасты ақырат құралдары бұл жайында кеңінен мәлімет таратты. Кездесу туралы көптеген пікір айтылып, өсек-аяз өрбіді. Тіпті, Қазақстанда 2029 жылы болатын билік транзиті туралы сөз қозғалыпты, Назарбаев Влади-мир Путиннің тікелей қолдауымен сол істе ең басты рөл атқарғысы келеді екен деген алып-қашпа әңгіме шықты. Сіз бытырғы сұхбатыңызда Тұңғыш прези-дент партияның ірі қайраткері ретінде көп уақытын өткізген Мәскеуді сағынатын болар, сондықтан ол жаққа жиі барады деп түсіндірген едіңіз. Дегенмен, көптеген азамат Сіздің осындай «саммиттерге» шы-найы көзқарасыңызды білгісі келеді.

– Тұрақты түрде өткізіліп жүрген кездесулер бейрес-міс сипатта не. Мұны Ресей президентінің өзі де атап өтеді. Таңдау өткен Санкт-Петербургтегі басқосуда Владимир Путин маған Нұрсұлтан Назарбаевты өзім өтініп сурауы бойынша қағидаттың айтқын еді.

Ресей президентінің ерекшелігі ол достарымен және әріптестерімен жылы қарым-қатынас құра біледі. Жұмысы өте қарбалас болса да, сенбі күні Қазақстанның Тұңғыш президентімен асықпай әңгімелесуге уақытын бөлді. Ол Нұрсұлтан Назарбаевты Еуразиядағы ықпалдастық үдерісін бастауында тұрған тәжірибелі саясаткер ретінде бағалайды. Ресей бұл үдерісте жетекші рөл атқарып отыр. Кремльдегі кездесу Владимир Путиннің адамгершілігі жоғары екенін көрсетеді.

Ондай әңгімелер барысында не айтылғаны маған қызық емес, бұл туралы ешқашан сұрақ қоймаймын.

Ал, Нұрсұлтан Назарбаевтың жеке басына келер болсақ, мен оны қазіргі қазақ мемлекеттігінің негізін қалаған тұлға деп санайтынымды бірнеше рет айттым. Оның мемлекеттік институттарды және экономиканың нарықтық тетіктерін құру, жаңа астанамызды салу жолындағы еңбегін бәрі біледі. Өзіңізге мәлім, біз Қазақстанды Әділдік, Заң және Тәртіп орнаған ел еткіміз келеді. Сондықтан, ешкімді алааламай, әр азаматтың еңбегіне әділ бағалау жасауға біз еліміздің Тұңғыш президенті Нұрсұлтан Назарбаевқа да қатысты.

– Ал билік транзиті туралы не айтасыз?

– Бұл жөнінде сөз қозғауға әлі ерте, алдымызда табан-ды жұмысқа толы бірнеше жыл бар.

– Кейбір сарашылар парламенттік реформа бір ғана мақсатпен – Парламент төрағасы лауазымын мемлекеттік басқару үлгісіндегі ең басты лауазымға айналдыру үшін ғана өткізіледі деп санайды. Сіз бұл лауазымды өзіңізге дайындап жатырсыз деген де сы-быс бар...

– Бұл – бос әңгіме. Мұндай пікір менің саяси қағидаттарыма қайшы келеді. Мен Қазақстанның президенттік басқару үлгісіндегі мемлекет екенін бірнеше рет айттым. Осыдан 8 жыл бұрын, яғни Ақордаға келгенге дейін («Күшті Президент – Ықпалды Парла-мент – Есен беретін Үкімет» тұжырымдамасын жарияла-дым. Жеке бастың қамын күйттеп, мемлекеттің жүйені тұтастай өзгерте салу барын тұрап жауапсыздық, тіпті, адамгершілікке жатпайтын әрекет болар еді. Еліміз үшін аса маңызды реформаның бәрі жалпыхалықтық референдумға шығарылады. Бұл жер-де ешқандай астыртын ойлар жоқ. Менің ұстанымым баршаға белгілі, саяси реформалар жалғаса береді. Ұзақ мерзімге арналған жоспардың бір бөлігі әдеттегідей жақын арада жарияланады.

– Быыл саяси тұрғыдан алғанда қандай жыл болмақ?

– Қазірдің өзінде нақты айта аламын: биыл ел тағдырына тікелей әсер ететін, Қазақстанның ұзақ жылдарға арналған бағыт-бағдары айқындалатын жыл болады. Мен конституциялық реформаға қатысты ре-ферендум өтетінін алдын ала айттым. Қазір сарашыл-тар тобымен бірге Ата заңымыздың редакциясына қатысты ұсыныстарды қарап жатырмын. Жоспарланған өзгерістер өте көп, бәрі тұтаса келгенде жаңа Конститу-ция қабылдаумен пара-пар қадам жасаймыз деуге болады.

– Сіздің күрделі мәселелерге әзілмен қарай алатыныңызды, ойыңыздың астарын өмірде болған тағалымды тарихи оқиғалар, я болмаса диплома-тылық тәжірибеніңден алынған мысалдар арқылы жеткізгеніңізді «президенттік орта» жақсы біледі десеі. Олар өткен кезеңнің белгілі тұлғалары да жиі тілге тие ететінін де білгеніңіз көрінеді. Жоғары деңгейдегі саясаткер ретінде бұл қабілетіңіз Сізге септігін тигізе ме?

– Әйлі айта білу және тарихи деректерді жетік білу үлкен саясатта да жоғары бағаланады. Мен кәсіби тарих-шы емеспін. Сондықтан, көптің алдында өткен дәуірлерге қатысты тақырыптарға бара бермеймін. Бірақ, тарихқа қызығамын, кітаптар мен мақалалар оқимын. Десе де, та-рихи деректерді қазіргі саясаттың мүддесіне пайдалануға болмайды деп санаймын.

Белгілі жазушы, драматург Эдвард Радзинский өткен ғасырдағы 80-ші жылдардың басында Сталин туралы іргелі зерттеу жатқан жауға кіріккенін айттыты.

Қаламгердің елге «қайта құру қаһармандары» ретінде танылған достары «Сенің Сталиннің кімге қажет? Ашықтық пен демократия дәуірі басталғанын білмейсің бе? Стали-низм заманы келмесе кетті» деп кекетсе керек. Сонда жа-зушы «Мен кітапты жазып бітірген кезде жұрт Сталиннің сүретін көршіп алып, көшеде жүретін болады» деген екен. Ақы

БАЙҚОҢЫРДА ҚЫЛМЫС 5 ПАЙЫЗҒА АЗАЙДЫ

Өткен жылдың 24-желтоқсанында Байқоңыр қаласының прокуроры Шыңғыс Есжанов жергілікті бұқаралық ақпарат құралдары, депутаттар және мемлекеттік емес ұйым өкілдерінің қатысуымен есепті кезеңде атқарылған жұмыстар бойынша брифинг өткізді.

Онда заңдылықты сақтау, азаматтардың құқықтарын қорғау және құқықбұзушылықтың алдын алу бағытында жүзеге асырылған шаралар мен қол жеткізілген нәтижелер айтылып, алдағы кезеңге арналған басым міндеттер айқындалды.

Жалпы қылмыс деңгейі өткен жылмен салыстырғанда 202-ден 192-ге немесе 5 пайызға төмендеді.

Төмендеген қылмыстар: аса ауыр қылмыс 100 пайыз (3-тен 0-ге), ауыр қылмыстар 3 пайыз (63-тен 61-ге), онша ауыр емес қылмыс 39 пайыз (34-тен 24-ке), ұрлық 11 пайыз (54-тен 48-ге), жол-көлік оқиғасы 33 пайыз (3-тен 2-ге), алаяқтық 23 пайыз (67-ден 52-ге), соттылығы жойылмағандармен жасалған қылмыстар 50 пайыз (20-дан 10-ға), мас күйде жасалған қылмыстар 26 пайыз (23-тен 17-ге), топпен жасалған қылмыстар 63 пайыз (19-дан 7-ге), зорлау 100 пайыз (2-ден 0-ге), есірткі қылмыстар 7 пайыз (15-тен 14-ке), он алты жасқа толмаған адамдарды азғындық жолға түсіру 5 есеге (5-тен 0-ге), қоғамдық орындарда жасалған қылмыстар 6 пайыз (35-тен 33-ке) төмендеген.

Өсім алған қылмыстар: денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру 75 пайыз (4-тен 7-ге), денсаулыққа қасақана орташа зиян келтіру 14 пайыз (7-ден 8-ге), денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру 66 пайыз (3-тен 5-ке), отбасылық тұрмыстық саладағы қылмыстар 22 пайыз (22-ден 27-ге), тонау 5 есеге (0-ден 5-ке), интернет-алаяқтық 2,5 есеге (13-тен 34-ке), көмелет жасына толмағандармен жасалған қылмыстар 85 пайыз (7-ден 13-ке), бұзақылық 3,5 есеге (3-тен 11-ге), көмелет жасына толмағандарға қарсы жасалған қылмыстар 66 пайыз (9-дан 15-ке), қарақшылық 100 пайыз (0-ден 1-ге), қорқытып алу 100 пайыз (0-ден 1-ге), ұрып-соғу 100 пайыз (4-тен 8-ге) өскен.

«Заң мен тәртіп» идеологиясы және «Қылмыссыз өңір – келешек кепілі», «Киберволонтер», «Көмелетке толмағандар арасындағы құқықбұзушылықтың алдын алу» жобалары аясында 170-тен астам профилактикалық шаралар жүргізіліп, 7 мыңнан аса адам қамтылды.

Сонымен қатар, облыс прокуроры Р.Ожаровтың бастамасымен алаяқтық қылмыстармен күресуге және олардың алдын алуға арналған «IT TERGEU» жобасы жүзеге асырылды.

Прокурорлық қадағалау шараларының нәтижесінде қадағалау аумағындағы білім беру ұйымының қызметкерлері 52 млн теңге мемлекет қаржысын жымқырғаны анықталып, ҚР Қылмыстық кодекстің 189-бабының 4-бөлігі бойынша тергелді.

Бүгінгі күні кінәлі 7 тұлғаға қатысты айыптау үкімі шығарылды. Мемлекетке 9 млн теңге өндірілді.

Әлеуметтік-экономика саласы бойынша 1 тексеру, 39 талдау жүргізіліп, 28 ұсыну бойынша 662 адамның құқықтары қорғалып, 16 тұлға әкімшілік, 89 тұлға тәртіптік жауапкершілікке тартылып, мемлекеттік бюджетке 12,9 млн теңге өндірілді. 1 азамат заңсыз ұсталған жерден босатылды. Азаптаулардың алдын алу үшін «кезекші прокурордың сенім телефоны» тәулік бойы жұмыс істейді.

Сонымен қатар 23-маусымда «Қазақстан Республикасы Конституциясының отыз жылдығына байланысты рақымшылық жасау туралы» Заң қабылданды. Осы құқықтық шара аясында заңнаманың сақталуы қамтамасыз етіліп, 20 қылмыстық іс бойынша 20 күдікті рақымшылық бойынша жауаптылықтан босатылса, пробация есебінде тұрған 30 адамға рақымшылық жасалып, 15 адам босатылды.

Бүгінгі күні алимент бойынша 25 қасқөй борышкердің 27 млн теңгеге қарызы қалыптасқан. Есепті кезеңде 3 ЖСО тәртіптік жауаптылыққа тартылса, алимент бойынша 6,5 млн теңге, мемлекет пайдасына 11,8 млн өндірілді. ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 669-бабымен 16 тұлға әкімшілік жауаптылыққа, 2 тұлға ҚР Қылмыстық кодекстің 139-бабымен қылмыстық жауаптылыққа тартылды.

Алдағы кезеңде Байқоңыр қаласының прокуратурасы заңдылықты нығайту, азаматтардың құқықтарын қорғау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бағытындағы жұмыстарды жүйелі түрде жалғастыратын болады.

Байқоңыр қалалық прокуратурасы

4 — Сан сала — №1 (10469) 6 қаңтар 2026 жыл сейсенбі АУЫЛ АЙНАСЫ: ҮЗДІКТЕР МАРАПАТ ТӨРІНДЕ

«Ақжарымның аналары» клубының жоспарына сай «Үздіктер айнасы» кездесу кеші әйелдер кеңесінің мүшесі, жақында ғана «Үздік үйірме жетекшісі – 2025» облыстық байқауында «Көленер» жанры бойынша ІІІ орын алған Ақимаш Әбілтаеваның және көпбалалы жас ана Айнұр Досмағұлованың түрлі төтті нан көрмесін тамашалаумен басталды.

Дәстүрлі сұхбат-кеште әйелдер кеңесінің төрайымы Рая Жөнейтова аналарымыз бен ардагер әжелеріміздің 2025 жылы қол жеткізген жетістіктері жайлы көпшілікке айтып өтті.

Атап айтсақ, облыстық жәрмеңкеде «Ауылым – тұнған шежіре» тақырыбы бойынша өткен 78 жастағы Анарқұл Мапаеваның «Шатер» және «Гамак» атты тоқылған бұйымы, аудандық «Руханият» орталығында өткен «Аялы әже» форумында «Ақжарымның аналары» клубының мүшелері ұмыт болып бара жатқан «Танабау тағу» көрінісін сахналап, Алғыс хатқа ие болды.

«Ардагерлерді ардақтайық» жобасы бойынша ардагерлер Қызылорда қаласындағы «Өнер» орталығына барып, «Үш дәуірдің астанасы – Қызылорда» атты республикалық ақындар айтысын тамашаласа, «Сыр-сұхбат», «Атаңнан мал қалғанша, тал қалсын!» акцияларында да жастарға үлгі болып жүрген зейнеткер-аналар екенін мақтанышпен айта аламыз.

Жылды қорытындылау сәтінде ауылымның өсіп-өркендеуіне үлес қосып, қоғамдық жұмыстарға белсенді араласқан қыздар мен аналарға түрлі номинация тапсырылды. Олар – 83 жастағы Алмагүл Нұрпейсова «Үздік көрермен», «Батыр ана» – Бибайша Жайсаңбаева (82жас), «Батыл жүрек» – Миуақұл Жарасбаева (65 жас), «Мерейлі отбасы» – Нұрғалиев-Қаражановалар отбасы (65 жас), «Өнерлі әже» – Сара Есмаханова (62 жас), «Үлдірі нәзік, болаттай берік!» атты облыстық жұмысшы арулар фестиваліне қатысып, облыстық әйелдер

кеңесінің төрайымы Р.Байназарова мен «Анаға тағзым» орталығының директоры А.Молжановадан Алғыс хат алған жас әже Жанат Лекерова былғы «Үздік оқырман – 2025» номинациясын, «Үздік қоғамдық жұмысшы» – Света Балдырғанқызы, «Шебер ана» номинациясын – Жанар Есеналиева, облыстық «Үлгілі елді мекен» конкурсында ІІІ орын иеленіп, арнайы техникаға қол жеткізген және Абай, Шоқан, Жиенбаев, Сейфуллин көшелеріне күрделі жөндеу жүргізуге атсалысқан ауыл әкімі Нұржамал Бектайқызы «Үздік іскер басшы» номинациясымен марапатталса, «Жас кәсіпкер ана» – Перизат Бегежанова, «Бақытты ана» аталымы жақында ғана «Алтын алқа» иеленген Ақнұр Әділова,

«Үздік аспаз» аталымы – Жазира Әбдірова, «Үздік іс-шара» иесі аталымы Ақмарал Әміралиева, «Үздік мақала» иесі аталымы Альбина Шакизада, «Ауылдың үздік мейірбикесі» аталымы Айнұр Жабағиеваға бұйырса, «Еңбекшіл ана» аталымына Ғұлжайна Қуандықова, «Жылдың үздік психологы» аталымына Ақерке Айтмағанбетова, «Жылдың үздік маманы» аталымына Сағынай Бегалиевалар лайық деп танылды. Жас буындар №28 мектептің оқушылары Жанел Тоқтар «Білімді ару», Алтынай Сәбитова «Жас талант», Айсезім Хамидулла «Кішкентай жұлдыз» номинацияларын алып, көпшіліктің қошеметіне бөленді.

Сонымен бірге «Ең таза мекеме» номинациясын ауылдық аурухана ұжымы, (Ж.Жұбандықов), «Ұйымшыл ұжым» номинациясын №7 «Шаттық» бөбекжай-бақшасы, (Г.Куантаева), «Жылдың белсенді ұжымы» номинациясын С.Бөртебайұлы атындағы клуб ұжымы (Р.Кенжеғұлова) иеленсе, «Біздің көшенің тұрғындары» жобасына сай «Тату көрші – 2025» номинациясын зейнеткер ана Сәнімқұл Шауенбаева бастаған Қ.Ізтелеуов атындағы көшенің тұрғындары жеңіп алды. Жеңімпаздарға ауыл әкімшілігі мен әйелдер кеңесінің арнайы дипломдары тапсырылса, «Ақжар» ШҚ (Н.Жәмитұлы) демеушілік көрсетті.

Кештің ерекшелігі – мерекелік ән-шашуды жеңімпаздардың жанұялары ұйымдастырды. Алтынай Сәбитова, Жанел Тоқтар көркемөз оқыса, Қуатжан Амантай, Әбдуәлі Мұстафа, Айсезім Жасұланқызы ән-термелер орындады. Көрермендер зейнеткер ұстаз Сара Өсерқызы мен ауыл әкімі Нұржамал Бектайқызының өнеріне қол соқты.

Жылды қорытындылауға арналған бұл кеш жастарға үлгі боларлықтай әсер қалдырды. Бұл кешті түрлі салада жемісті еңбек етіп жүрген әртүрлі маман иелерімен бірге үйде отырған ақжуалықты зейнеткер аналарымызға да көрсетілген құрмет деп айта аламыз.

Рая ҚАЙЫРҚЫЗЫ, клуб жетекшісі

Жаңа жыл табалдырықтан аттап, қоғам өмірінде жаңа үміт пен тың серпін әкелетін кезең басталды. Иә, күнтізбе ауысқанымен, оның орнында тұрған өзгерістер әлдеқайда ауқымды. Биыл өлімізде бірқатар заңнамалық және экономикалық жаңашылдықтар күшіне еніп, халықтың тұрмыс-тіршілігіне ықпал етпек. Осы өзгерістердің негізгі бағыттары мен нақты есептері туралы төменде тарқатып көрелік.

ҚТ Ақнұр ЕРДҮЙСЕНҚЫЗЫ |

БИЛ НЕ ӨЗГЕРЕДІ?

1-қаңтардан бастап жаңа Салық кодексі күшіне енді. Енді ҚҚС мөлшерлемесі 16 пайыз. Корпоративтік табыс салығының базалық мөлшерлемесі 20 пайыз болады. Алайда бизнес санаттарының кейбірі үшін ерекшеліктер қарастырылған: банктер мен ойын бизнесі үшін – 25 пайыз, әлеуметтік сала ұйымдары үшін – 2026 жылы 5 пайыз, 2027 жылы 10 пайыз, ал ауыл шаруашылығы өнімін өндірушілер үшін мөлшерлеме 3 пайыз деңгейінде сақталады. Жылдық табысы 36 миллион теңгеден төмен азаматтар 10 пайыз салық төлесе, 36 миллионнан асатындар – 15 пайыз төлейді.

Айлық есептік көрсеткіш (АЕК) 3 932 теңгеден 4 325 теңгеге дейін көтерілді. Бұл жәрдемақы мен әлеуметтік төлемдердің, айыппұл мен салықтардың және мемлекеттік баж сомаларының өсуіне әсер етеді. Елдегі ең төменгі күнкөріс деңгейі де өсті.

Биыл ол 50 851 теңге болмақ. Дегенмен ең төменгі жалақы сол қалпы қалды, оның мөлшері үшінші жыл қатарынан 85 000 теңге көлемінде сақталып тұр.

Елімізде зейнетақы 10 пайызға өседі. Осылайша ең төменгі базалық зейнетақы 35 596 теңге, ал ынтымақтық зейнетақы 69 049 теңгеге жетті. Базалық зейнетақының ең жоғары мөлшері 60 004,18 теңге, бұл 34 жыл не одан да көп жұмыс өтілі бар азаматтарға арналған. Сондай-ақ, мемлекеттік жәрдемақылар көлемі де 10 пайызға артты.

Биыл бірқатар жаңа айыппұл енгізілді. Мысалы жасанды интеллект жүйелерін пайдалануға байланысты бұзушылықтар үшін айыппұлдар енгізілді, соның ішінде жасанды интеллект жүйесінің иелері мен пайдаланушыларына жалған ақпарат таратқаны үшін айыппұлдар салынады. Ал 2026 жылдың 18 қаңтарынан бастап 21 жасқа толмаған адамдарға темекі өнімдері мен энергетикалық

сусын сатқандар айыппұл арқалайды. Биылдан бастап құрылыс компаниялары қосылған құн салығын төлейді. Жаңа салық кодексіне сәйкес, баспананы қолданысқа беру кезінде 16 пайыз төлеуге міндетті. Сарапшылар бұл өзгерістер жаңа тұрғын үй бағасының өсуіне алып келуі мүмкін деп болжайды. Алайда бұл өзгеріс тек құрылысы 2026 жылы аяқталатын тұрғын үй кешендеріне ғана қатысты. Сондай-ақ, енді жаңа тұрғын үйлерді сатып алу тек есепшот арқылы жүзеге асады, қолма-қол ақша төлеуге болмайды.

1 қаңтардан бастап мүлік, жер және көлік салығын төлеу ережелері өзгерді. 10 жыл жүрген көлікке 30 пайыз, 20 жылдан асқанына 50 пайыз жеңілдік жасалады. Есесіне, жол қозғалысы ережесін бұзғандарға қолданылатын айыппұлдар өседі. Енді белгіленген жылдамдықты 10-20 км/сағ-қа асырған жүргізуші – 21 625 теңге, 20-40 км/сағ асырғаны үшін – 43 250 теңге, 40 км/сағ асырғанда 20 АЕК – 86 500 теңге төлейтін болады.

ХАБАРЛАНДЫРУ

«Жаңажол» ЖШС 2026 жылдың 10 ақпанда сағат 11:00-де Қызылорда облысы, Қармақшы ауданы, Жаңажол ауылдық округі, Дүр Оңғар ауылы, Қали Бексебаев көшесі №37 мекен-жайында мекеменің рұқсат етілген шығарындылар нормативтерінің жобасы, рұқсат етілген ағындық сулардың нормативтерінің жобалары, қалдықтарды басқару бағдарламасы, өндірістік экологиялық бақылау бағдарламасы, табиғатты қорғау іс-шараларының жоспары бойынша ашық жиналыс нысанында қоғамдық тыңдаулар өткізетінін хабарлайды.

Онлайн қосылымға сілтеме: <https://us04web.zoom.us/j/5460619818?pwd=4UWwuXLoAlVzaVmI8AmloGgZ3SsYBO.1> Жеке конференция идентификаторы: 546 061 9818 Кіру коды: 123456 Жоспарланған қызметтің бастамашысы: «Жаңажол» ЖШС, ЖСН 040240009443, Қызылорда облысы, Қармақшы ауданы, Жаңажол ауылдық округі, Дүр Оңғар ауылы, Қ.Бексебаев көшесі, №37. Байланыс телефоны: +7(775)7845157, e-mail: too.zhanazhol@mail.ru. Жобаны әзірлеуші: «Сыр-Арал сараптама» ЖШС, ЖСН 101140013315 Қызылорда қаласы, Желтоқсан көшесі, №120, 8 (7242)230306, e-mail: sa-saraptama@mail.ru. Бірыңғай экологиялық порталға және жергілікті атқарушы органның ресми интернет-ресурсына сілтеме: <https://ndbecology.gov.kz/> және ЖАО веб-сайты <https://www.gov.kz/memleket/entities/kyzylorda-tabigat/activities/directions?lang=ru> Жоба туралы қосымша ақпарат алу үшін электрондық пошта мекен-жайы мен телефон нөмірі: e-mail: sa-saraptama@mail.ru, тел.87776629907. ЖАО элпоштасы мен мекен-жайы: Қызылорда облыстық табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы: Қызылорда қаласы, Бейбарыс Сұлтан көшесі, №1, a.koszhanova@korda.gov.kz, 8(7242)605369.

ОБЪЯВЛЕНИЕ

ТОО «Жаңажол» сообщает, что 10 февраля 2026 года в 11:00 по адресу: Кызылординская область, Кармакшинский район, Жанажолский сельский округ, село Дур Оңғар, ул. Кали Бексебаева, №37 проведит общественные слушания в форме открытого собрания по проектам: Проект нормативов допустимых выбросов, Проект нормативов допустимых сбросов, Программа управления отходами, Программа производственного экологического контроля, План природоохранных мероприятий.

Ссылка на онлайн подключение: <https://us04web.zoom.us/j/5460619818?pwd=4UWwuXLoAlVzaVmI8AmloGgZ3SsYBO.1> Идентификатор конференции: 546 061 9818 Код доступа: 123456

Инициатор намечаемой деятельности: ТОО «Жаңажол», БИН 040240009443, Кызылординская область, Кармакшинский район, Жанажолский сельский округ, село Дур Оңғар, ул. К.Бексебаева, №37, тел.+7(775)7845157, e-mail: too.zhanazhol@mail.ru.

Разработчик проекта: ТОО «Сыр-Арал сараптама», БИН 101140013315, г. Кызылорда, ул. Желтоқсан, №120, 8(7242)230306, e-mail: sa-saraptama@mail.ru.

Ссылка на Единый экологический портал и официальный интернет-ресурс местного исполнительного органа: <https://ndbecology.gov.kz/> и сайт МИО <https://www.gov.kz/memleket/entities/kyzylorda-tabigat/activities/directions?lang=ru>

Электронный адрес и номер телефона, по которым можно получить дополнительные сведения о намечаемой деятельности: e-mail: sa-saraptama@mail.ru, тел.87776629907.

Электронный и почтовый адрес МИО: Управление природных ресурсов и регулирования природопользования Кызылординской области: г. Кызылорда, ул. С.Бейбарыс, №1, a.koszhanova@korda.gov.kz, 8(7242)605369.

Меншік иесі:

жауапкершілігі шектеулі серіктестігі

Бас директор
Марат АРАЛБАЕВ
Қармақшы аудандық
“Қармақшы таңы” газетінің редакциясы
Бас редактор
Сәрсенқұл РАЙЫМБАЕВА

Телефондар:
Бас директор – 8(7242) 40-11-10
Бас редактор – 2-17-14
Жауапты хатшы – 2-14-59
Бас маман – 2-16-01

Газет Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі ақпарат комитетінде 16 сәуір, 2019 жылы қайта тіркеліп, №17660-Г куәлігі берілген. “Қармақшы таңы” аудандық газеті ҚР СТ ISO 9001:2016 (ISO 9001:2015) “Сапа менеджменті жүйелері” талаптарына сәйкес КЗ4310318.07.03.01178 нөмірімен сертификатталған. Газет әр аптаның сейсенбі, сенбі күндері шығады. Қолжазбалар өңделеді және кері қайтарылмайды. Жеке авторлардың пікірі редакцияның түпкілікті көзқарасын білдірмейді. Жарнама мазмұнына жарнама беруші жауапты.

Газет редакцияның компьютер орталығында терік, беттеліп, "ASU" баспа үйі" ЖШС сенімгерлік басқаруындағы "Сыр медиа" ЖШС баспаханасында басылады. Қызылорда қаласы, Бейбарыс Сұлтан көшесі, 4А. Газеттің таралымы бойынша Қармақшыда 2-16-01 және 8(7242)-70-14-08 телефондарына хабарласуға болады. Таралымы 3517 Тапсырыс 6

Мекен-жайымыз: 120500, Қызылорда облысы, Жосалы кенті, Сұлейменов көшесі №3 үй. E-mail: karm_tany@mail.ru

Кезекші редактор Ақнұр САҒЫНТАЙ